Orasul Sofia este cunoscut din vremurile cele mai indepartate, avand diferite denumiri geografice: Stralice, Astralice, Straliz, Sredet, Triadita, Serdica, Ulpia Serdica.

Prezenta elementului romanesc la Sofia se constata si in relatarile lui P. Bogdan din anul 1640 care ne spune: “Orasul Sofia este situat pe drumul de trecere si este in mijlocul tarii si de aceia este un oras comercial, unde se intalnesc chiar oameni de pretutindeni ca din Ungaria, Muntenia, Moldova si chiar din Polonia” (Fermendzin: Actae bulg, aclesiastien, p. 73 Zagrebae). Marele poet bulgar P. R. Slaveicov, vorbind de cele trei capitale bulgare Sofia, Tarnovo si Ohrida, constata prezenta elementului romanesc – “Gaida”, anul I, Nr 2 din 30 mai 1863, Tarigrad).

Calatorul Felix Kanitz in lucrarea sa “Tintaren” semnaleaza urmatoarele: “Ca si in Albania, Tracia si Macedonia, tot asa si in Bulgaria, aromanii au constituit elita clasei comerciale”. Geograful sarb Iovan Tviici ne spune ca Bulgaria sub dominatia turca a fost o tara cu o situatie periferica, indreptandu-si privirile spre tarmuri mai favorabile. Totusi aromanii secole intregi au alimentat cu elemente viguroase intregul tinut al Bulgariei, creind unele centre comerciale importante ca Pestera, Samocov, Pazargic, iar in sud-vestul Bulgariei de azi Giumaia de sus (azi Blagoevgrad), Dupnita, Chiustendil, precum si centrele care gravitau spre Sofia: Botevgrad, Mezdra, Plevna, Slivnita. Felix Kanitz in lucrarea sa ”La Bulgaria Danubienne et le Balkan” socoteste Sofia cu o importanta deosebita ce orasul l-a avut chiar inainte de intemeierea statului bulgar independent, fiind unul din bulevardele cele mai importante ale Turciei Europene si deseori frecventat de negustorii aromani.

Comertul pe care romanii-macedoneni il faceau in diferitele centre din Peninsula Balcanica au determinat pe multi din acestia sa se aseze la Sofia. Aici a fost injghebata o puternica colonie armaneasca, care a participat in viata economica, politica, sociala si culturala a orasului. Romanii-macedoneni bastinasi ai acestor locuri, deseori erau supusi asimilarii popoarelor navalitoare. Descendenti ai vechilor traci romanizati, dupa dizolvarea imperiului Asanestilor acesti aromani erau supusi asimilarii, insa ei improspatau cu alte valuri care coborau din partile Albaniei si Tesaliei si mai ales dupa distrugerea vechii cetati ai culturii aromanesti Moscopole.

In preajma anului 1877 la Sofia bulgarii au fost numai 5 500 si un mare numar din populatie a fost de alta origine etnica. Tot atunci Sofia a fost un oras mai mic ca Samocov, unde deasemenea in preajma Razboiului de la 1877 se afla o numeroasa colonie romaneasca.

Procentul romanilor care traiau la Sofia a fost destul de mare. Un bulgar din Elena, care ani de-a randul a trait la Bucuresti si la Ploesti. In acest din urma oras a scris amintiri care se afla in pastrarea Arhivelor de pe langa Biblioteca de stat ”Vasil Colarov”. Amintirile sunt scrise in 16 octombrie 1876. Numele acestui bulgar Iordan Carsovschi este legat de detasamentul lui Hristo Botev si de ziarele in limba romana aparute la Ploesti in anii 1876-1877 – “Vulturul” si “Independenta nationala”. Dansul descrie viata unor cetasi din detasamentul lui Hristo Botev, care se aflau in inchisoarea din Sofia. In aceste insemnari se pot citi cuvintele ca aromanii din Sofia au adunat cele mai mari sume pentru ajutoarea intemnitatilor din Sofia, adepti ai ideilor lui Hristo Botev, pe cand bulgarii colectau sume mai mici este interesant deasemenea si faptul ca in Comitetul revolutionar de Vasil Levschi. Din relatarile ziarului “Clepalo” care a aparut la ciclostila in anii 1871 – 1872 la Sofia, lupta impotriva grecismului in acest oras a fost in plina ascensiune. In aceasta lupta alaturi de bulgari se aflau si romanii.

****

Evenimentele anului 1848 din tarile romane au contribuit a apropia pe romanii din Principate, de cei de peste Dunare. Nicolae Balcescu, Cezar Boliac, C.A. Rosetti, Ion Ionescu de la Brad, au constatat cu uimire elementele comune la fratii de peste Dunare care se aflau in numar asa de mare in Bulgaria cu acei din Principate: aceiasi limba, aceleasi obiceiuri si datini, aceleasi nazuinte. Intamplarile anului 1856 impreuna cu “Unirea” si alegerea lui Cuza ca domn al Principatelor Unite a scos la iveala si problema romanilor di Balcani. Manifestul redactat in limba romana si greaca catre romanii di Balcani de catre Comitetul format la Bucuresti in anul 1860 a atras atentia si romanilor aflati la Sofia. Din indemnul lui Cuza Voda si Mihail Cogalniceanu, dupa secularizarea averilor manastresti la 22 decembrie 1863, pe vremea marilor patrioti Nicolae Cretulescu si V.A. Urechie, s-a luat initiativa ca sa se creeze in Balcani scoli romanesti. Revolutionarii anului 1848, in 1863 lanseaza un manifest catre romanii din Balcani, manifest de redesteptare patriotica si culturala. Intre semnatarii acestui manifest figureaza numele lui C.A. Rosetti, Dimitrie Bolintineanu, Cezar Boliac, Christian Tell si cativa romani originari din Balcani. In acest manifest reiese unitatea si obarsia romanica a romanilor din ambele Dacii si soarta celor doua milioane de romani dintre Dunare, Adriatica si Arhipelag legata in de aceia a romanilor din Dacia Traiana. Comitetul reclama o singura limba culta aceia a romanilor din Dacia Traiana.

Romanii din Sofia care intretineau legaturi cu caracter revolutionar cu bulgarii in lupta lor comuna impotriva grecilor, n-au fost straini acestor nazuinti.Cu atat mai mult cu cat romanii din Sofia se aflau in stranse legaturi cu cei din Principate si cu coloniile romanilor macedoneni de peste Dunare. Asa de exemplu o parte din romanii macedoneni stabiliti la Craiova ca familia Jean Dan a simpatizat ideilor lui C.A. Rosetti si Mihail Cogalniceanu, iar unul tot romani macedoneni din Craiova, pe la 1860 se aseaza la Sofia familia acestuia este din Moloviste (Bitolia) – fratii Dimce si Tarpu Ciomu. Tot din aceasta familie este si Gachi Trifon stabilit cu negotul pe la 1846, care facea comert cu Rusia, Ungaria si cu Principatele Romane. Gachi

Trifon a luat parte in miscarea de eliberare de la 1877 si dupa eliberarea Bulgariei in primavara anului 1878 a fost unul dintre cei trei membri ai Municipului orasului Sofia sub ministeriatului marelui carturar bulgar – Marin Drinov.

Romanii din Sofia in mare parte au venit din comunele romanesti Moloviste, Gopesi si Crusova, o parte mai mica din Tarnova, Magarova, Bitolia si Moscopole, precum si altii veniti din celelalte orase din Bulgaria cu populatie romaneasca. Felix Kanitz un calator in Balcani, a constatat ca comertul la Sofia a fost aproape in mainile romanilor. Deasemenea se ocupau cu meserii, ca argintari si aurari cu bijuterie etc. Romanii din Sofia au trait in relatii bune cu bulgarii. Insa cand in anul 1910, organizatia reactionara a bulgarilor macedoneni, asa numita “varhovisti” adepti ai Organizatiei interne macedonene, care cerea ca Macedonia sa fie incadrata in granitele taratului bulgar, au asasinat la Bucuresti pe distinsul carturar si profesor Stefan Mihaileanu, autorul Dictionarului Macedo-roman, editat de Academia Romana atunci la 1910, multi romani macedoneni au fost nevoiti sa ceara cetatenia romana pentru a se feri de cererile “Varhovistilor”.

In “lubileina cniga na grad Sofia” este publicat studiul profesorului A. Isircov, intitulat “Populatia orasului Sofia”. Volumul comemorativ a aparut la Sofia in anul 1928. La pagina 67 si 69 se dau urmatoarele cifre pentru romani in anul 1880: romani-macedoneni – 628, romani – 165, de origine etnica romana – 813, cetateni romani – 762. Cetatenii romani formau 0,50% din populatie.

In “Anuarul statistic al Bulgariei pe anul 1941” la pagina 49 se dau urmatoarele cifre pentru romanii din Sofia:

Anul 1910 romani 314; romani-macedoneni 720

Anul 1920 “ 165; “ “ 628

Anul 1926 “ 216; “ “ 532

Anul 1934 “ 216; “ “ 187

Ioan Nenitescu in lucrarea sa “De la Romanii din Turcia Europeana” – Bucuresti 1895, la pagina 459 insista ca sa se faca cercetari amanuntite la romanii din Sofia. Dansul constata ca la Sofia se gasesc multi romani, precum sant multi in Rumelia si in Principatul Bulgariei.

Inca din anul 1879 cand la Bucuresti s-a infiintat “Societatea de cultura macedo-romana” sperantele romanilor din Sofia de a se cultiva in limba culta romaneasca au fost foarte mari.

In Comitetul de conducere al Societatii de cultura macedo-romana intrasera ilustri barbati de stat si carturari ai Romaniei contemporane ca Dumitru si Ioan Ghica, C.A. Rosetti, V.A. Urechie, poetul national Vasile Alexandri, Ion Campineanu, Generalul Tell, Dr. Kalinderu, istoricul Ion Caragiani s.a. care inspirau in randurile romanilor din Sofia o adevarata mandrie nationala. Apelul inimos al Comitetului aparut in presa romana in anul 1879 a starnit o vie satisfactie si in randurile romanilor din Sofia. In acel apel se pot citi cuvintele:

“Adresam presei primul nostru apel si ai atrage atentia asupra societatilor romanesti pline de viitor, care s-au infiintat spre a scapa din lanturile nestiintei si a salva in Sudul Dunarii peste un milion de frati ai nostri, care, cu lacrimile in ochi, cer ajutor Romaniei libere, nu pentru altceva, ci pentru constituirea… scolilor si a imprima carti in sfanta si armonioasa noastra limba.”

Dupa cum am aratat romanii din Sofia au participat nu numai la realizarea nazuintelor lor culturale ci si in toate initiativele care tindeau ca Sofia si Bulgaria intreaga sa scuture cat mai grabnic jugul asiatic, jugul otoman. Participarea romanilor din Sofia in comitetele revolutionare, ajutorarea celor care din cauze politice se gaseau prin inchisori sau erau deportati, organizarea unor case de ajutor reciproc si mutual, toate aceste elemente ale unei societati inaintate pentru progres si dreptate au caracterizat pe romanii din Sofia. Cand la Ploesti s-a format detasamentele de voluntari bulgari pentru a participa la eliberarea Bulgariei alaturi de armatele rusesti si romanesti, un roman din Sofia din familia Zimbilii, cu numele Naum Steriu a ajuns colonel si a luptat impotriva turcilor.

Dupa eliberarea Sofiei in urma razboiului de la 1877, romanii din Sofia care au dat un ajutor

pretios acestei opere vitale pentru poporul bulgar, au inceput sa se reorganizeze in vederea intreprinderii unei actiuni de culturalizare ale maselor romanesti.

Dupa eliberarea Bulgariei de sub jugul turcesc, multi romani din Macedonia si-au adus familiile lor la Sofia si s-au asezat definitiv in noua capitala a Bulgariei. Colonia romana repede a crescut. Multi ani de-a randul romanii din Sofia erau grupati dupa locurile lor de nastere. Asa de exemplu romanii din Gopesi in anul 1888 au infiintat societatea “Desteptarea” cu scopul de a ajuta scoala in satul lor natal si a lupta impotriva grecismului care ameninta pe romani cu desnationalizarea. In anii 1895-1896 tineretul roman din Sofia, provenit din comuna Gopesi, formeaza Societatea “Indrupaciunea” (Sprijinul). In anul 1891 romanii din Sofia, veniti din comuna Moloviste au infiintat Societatea “Inaintarea”.

O parte din membrii Coloniei romane din Sofia au fost de cetatenie romane. Conflictul romano-bulgar din anul 1913 si primul razboi mondial au ingreunat situatia romanilor din Sofia. In primul razboi mondial multi prizioneri romani au fost ajutati de localnici. In orasele mici de pe versantul muntilor Sredna Gora si Stara Planina au fost lagare de prizionieri romani. Ei au fost vizitati si ajutati de romanii localnici. Intelectuali romani precum Costa Foru, Bratescu Voinesti, Constantin Graur, Mihail Sadoveanu, G. Toparceanu s.a. care au fost in Bulgaria, fie ca inrolati in armata romana, fie ca prizioneri, cunosc marimea romanilor din Sofia manifestata in diferite imprejurari cu sederea lor in Bulgaria.

Dupa primul razboi mondial incepe reorganizarea Coloniei romane din Sofia. Traditiile democratice reanvie in forme noi: se organizeaza cei mai in varsta, femeile si tineretul. Se pare ca in anii dupa primul razboi mondial membrii Coloniei romane se reorganizeaza in Societate. In anul 1923 a luat fiinta si Societatea Tinerilor Aromani ca asezamant cultural si social. Societatea Tinerilor Aromani a luat fiinta in anul 1923 luna martie. Sediul societatii a fost in localul scolii romane. Din putinele scripte ce s-au putut pastra reiese ca Societatea Tinerilor aromani a activat pe taram cultural si social a intretinut relatii cu institutiile din tara, cu “Astra” din Transilvania, au organizat festivitati, la care au invitat artisti din tara, au format o echipa de fotbal si una de baschet. Unele initiative ale tineretului au fost tinute in saloanele “Slaviansca beseda”, unde in anul 1926 au fost jucate si piese in dialect, localizate dupa autori mondiali si romani.

Colonia Romana din Sofia a continuat activitatea sa culturala, contribuind pentru dezvoltarea culturii romanesti la Sofia si bunul mers al scolii, intretinand cantina, ajutand pe elevii saraci si merituosi. Multe serate au fost organizate de Colonia cu concursul Societatii femeilor romane si

a Tineretului roman. Cele trei societati inscrisera in statutele sale “Iubire, Ajutoare, Solidaritate, Progres”, urmarind catesitrei societati: progresul culturii romanesti.

Vasile Hristu profesor de Istorie la Institutul Roman din Sofia